

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 53 (1967)

Vorwort: Al lectur digl Ischi 53, 1967
Autor: A.M.

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 14.03.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Al lectur digl ISCHI 53, 1967

Ei vegn fatg valer ch'ei detti strusch pli poets e scribents denter nossa giuventetgna romontscha. Poets e scribents san ins buca scafir, denton eruir e nutrir. L'Uniun de scribents romontschs selamenta d'haver ne succuors: sut 40 zacons, sut 30 strusch in soli! Igl ei scret negliu ch'in scribent seigi de siu num mo sch'el appartegn ad ina organisaziun. Quella sa esser de gronda muntada, cunzun per in giuven della musa. Pli impurtont fuss denton d'eruir ils motivs della nunparticiponza dils giuvens alla construcziun ed evoluziun dil baghetg litterari romontsch. Els ein pli complex che quei ch'ins pudess s'imaginar a prima vista. Senza entrar en detagls pli da rudien ei in a constataziun francada: ei dat giuvens e giuvnas che han talent e vessen tschaffen de scriver, che han gia dau perdetga de lur inschign. Denton: scriver per tgi? — e pertgei? Nua ei igl eco beinvulent davart il lectur, davart il scribent pli vegl e versau? Ils giuvens lecturs en tiara romontscha vegnan oz cudizzai meins dalla lectura romontscha che dalla tudestga; la tudestga ei gie tgunsch contonschibla en gronda selecziun, era en las librerias romontschas de nossa tiara. La nova generaziun fuss il lectur ideal per la nova generaziun de scribents, de niev tun, cun novas ideas. Nua ei la compactadad romontscha che segirescha la preparaziun sufficienta ella scol'aulta populara dil futur per la nova capientscha davart ils vegls lecturs? — E tgi ferma la giuventetgna per in summa leger lectura romontscha?

Nossas Uniuns ein buca sufficientamein aviartas per promover la producziun independenta e curaschusa. Il rimbomb dils sforzs dils giuvens ei pigns; las bunas entschattas, buca analisadas ed apprezzadas, crodan sin terren carpus. Contacts personals dils scribents de renum culs premurai d'emprem cant, savessen direger, encuraschar e rumper disfidonzas e retenientschas. Sinceradad e beinvulientscha da tuttas varts scaffessen novas pusseivladads enteifer nies hanau combat encunter il nauschaspert della germanisaziun e nivellaziun.

En in tal ravugl de lavur individualmein-cumina, d'in luvrar renovau, stuessen era nos venerabels scribents sur ils 70 haver plaid el capetel. Els ein oz scars, perquei ton pli impurtonts per ligiar il niev cul passau. Els ein d'in'otra era litteraria. Mo tuttina buca schi dalunsch naven ch'ei tunschess buca pli de tonscher il maun, buca mo als mesauns, mobein era als novists. Paucs de nos scribents de renum ein veramein moderns, ni en stil ni en substanza. Ils cudischs compari il davos decenni dattan perdetga de questa constataziun. Emprovas de renovaziun de cuntegn, de tematica ein pre-

sentas, dasperas denton era stagnaziun e stadis de tip entschatta 20avel tschentaner. Ils paucs moderns che restan, han buca tuts lur modernitad d'atgna forza, carschida ord la tiara romontscha. Spért e fuorma ein per gronda part emprest, influenza da naziuns pli grondas e fermas en unitad. L'influenza sco tala ei tuttavia buca de rufidar; era grondas naziuns, compactas surdattan e prendan da sur lur confins e continents. De sbittar ein affinitads memia sclavicas, emprests quasi complets de fuorma e patratg. Plirs scribents romontschs ein s'engaschai cun inschign ed independenza alla scarplida e descripziun de problems de nies agen pievel, en lungatg renovau e sempel. Auters ein sfundrai meinsvart en clisches tradizionalis della mendra sorta. —

Pertgei tonsch'ei buca pli per ina solida cruna de poets e scribents atempai, sur ils 60 e 70? — sco quei ch'igl era il cass avon onns. Nies temps de furtinas rumpa savens anetgamein la plema a buns scribents en lur megliers onns. En quest mument della veta culminonta dat ei midadas decisivas. Novas incumbensas, savens era en survetsch della tiara, sclaudan in dualissem. In poet sto haver temps en cumadeivladad, che lai crescher e sviluppar muments de gronda concentraziun. Mo a paucs humans s'ei dau ozildi d'haver temps de stiarner!

Quels tals che han la forza interna, il clom e la passiun de scriver ina veta entira, sper la lavur professionala, senza interrupziuns memia sensibilas, han ina missiun tut speciala. Els han la pusseivladad d'in svilup e progressar organic en ina direcziun u l'otra. Enteifer quest svilup continuau ein persesez grondas midadas artisticas pusseivlas. Quei dependa dil temperament, della forza creativa e dell'originalitad digl autur. Viultas, progress, regress, stagnaziuns, untgidas semanifesteschan. Mo en general ei il scribent romontsch, seigi el dell'era nova u veglia, de tendenza tradizionala u d'avanguardia, immens conservativs.

Sper ils scribents sura menzionai, per nossas relaziuns quasi scribents professionals, che sequentan denter ils studegiai, astgein nus buca emblidar ils poets e scribents che creschan 'popularmein' ord nies pievel, ord nies miez, senza sustegn d'ina formaziun academica. Els fan part integrala de nies moviment litterari. Els astgan buca vegnir bagatellisai. In tal agir fuss in sbagli imperdunabel.

Sche nus lein ca piarder ils giuvens scribents, astgein nus en emprema lingia buca esser exclusivs, egoists e senza capientscha e pazienza per lur lavurs. Segidar senza pretensiuns, cun capientscha, munta balsam sin plagas de nies temps che murtiran nossa juventetgna. La producziun litteraria romontscha stuess crescher en qualidad ed en quantidad. Mintgin sa con precara nossa situaziun ei.

La giuventetgna studegionta, che ha la letga de paregliar la producziun romontscha cun quella d'auters lungatgs, concernent qualidad e varietad, ha breigia d'apprezziar sufficientamein las ovras de nos scribents. Questa giuventetgna ei ordvart critica. Ella distingua bien e schliet. E meinsvart vegn argumentau: *quei cheu bein, quei perschuada! Mo tschei leu? Sgarscheivel!* Ina gronda cuminonza de scribents e lecturs, giuvens, mesauns e vegls, libra da tutta ugadia, dess a nossa litteratura peisa, franchezza a nies combat, forza gronda, enteifer las pusseivladads naturalas de nossa situaziun. Nus essan denton lunsch naven d'in'unitad raschuneivla. Bia nunpartischnatad e malgiustia ei s'ignivada en nos ravugls. Gest il mument che ils Romontschs damondan novs miezs de cantun e confederaziun, vegn certa producziun e publicaziun litteraria ritardada ed impedida da nuncerta vart. —

LAS CONTRIBUZIUNS

Las duas poesias all'entschatta de nies Ischi *Destin modern ...?* e *Surfatscha* derivan dil giuven scribent *L u r e g n C a t h o m e n*. El ei sedistinguius era en prosa ed el dialog scenic. — Alla lavur pli extendida: *Tagliar seif*, dedichein nus pagina 16 in'undrientscha. Questa contribuziun ei stada per decennis per la detta e truchetta entuorn, senza anflar in editur. Cun buna cunscienza surdein nus las expectoraziuns da *U r s u s d e M e d é l l* ad in public pli vast, sche gie buca stadas premiadas a siu temps. Igl interess per quest studi ei denton auncallura sursiglius nos confins! Il text ei impregnaus pagina per pagina dil suc della tiara la quala ha dau veta, vivonda e spért agl autur. — Da *S u r P. d r. U r s i c i n D e r u n g s* havein nus publicau egl Ischi 50 in remarcabel studi linguistic-filosofic: *Lungatg, grondezia e caducadad*. Era la lavur presenta: *Igl avegnir dil romontsch* dal medem autur, delucidescha aspects linguistics, patratgs fundamentals dell'existenza romontscha. Ils fatgs e las conclusiuns ein claras, vegnan buca sularadas, din la verdad senza schanetg. Mo reflexiuns precisas e sinceras san deliberar nus d'in stadi derschalent.

*

1967 ei in onn de regurdientschas e honoraziuns enteifer igl intschess litterar. Honor al lungatg romontsch han fatg cun lur lavurs *Gion Antoni Huonder*, *Hans Erni*, *Sur Gion Battesta Sialm*, *Luis Candinas* ed auters scribents. Per munconza de spazi sufficient concediu egl Ischi, stuein nus serestrenscher e simplificar nossas stendas. A. M.

Gion Antoni Huonder Nies poet nazional

Gion Antoni Huonder ei naschius ils 18 de november 1824 a Segnas, morts avon 100 onns a Cuera, ils 18 de mars 1867 ella vegliadetgna de 43 onns. Studis gimnasials a Mustér tochen 1842, silsüenter alla scola catolica de Sogn Gagl. Da 1844—1847 passenta el 6 semesters a Minca. A Paris croda el 1848 els embrugls della revoluziun dil fevrer, ch'el descriva cun inschign. Gia a Sogn Gagl era el sedistinguius en poesia. A Paris se-perfeczionescha el en lungatg franzos. El patratga schizun ad ina subsistenza egl jester. Siu return en patria ei era d'attribuir all'enconu-

schientscha fatga in onn avon cun la giuvna Onna Amstade Beckenried, feglia d'in hotelier. Siu character nundecisiv era gia semussaus ell'elecziun de sia clamada. Siu engaschament sco redactor dil ROMONTSCH a Cuera, 1848, il contact cun cultura e politica grischuna, vess saviu daventar per il giuven academic in adattau scalem per sia futura carriera. Il pli grond sforz de sia veta fa el redegend la notg dils 2 de schaner 1849 tut persuls igl emprem numer digl AMITG DIL PIEVEL, per evitar la comparida d'in auter fegl de tempra liberala. Sia posiziun finanziaria sto da quei temps esser daventada meglia. El marida ils 29 de matg 1849, in gliendisdis Tschuncheismas.

Ils motifs per ils quals Huonder banduna il medem onn Cuera per daventar hotelier dil «zum Tellen» ad Altdorf ein grevs d'eruir. Cun il hotelier el la massera Onna vai en cuort mal ad Altdorf, semegliontamein a Cuera, sorprendend ina pensiun el 'Welschdörfli'. Buca bia meglia vai cun Huonder a Glion sco hotelier dell'Alpusu, da 1860—1865. Ina gronda frida per el era stada all'entschatta dils 1850 la mort dils treis emprems affons.

A Glion haveva Huonder puspei anflau il contact cul pievel romontsch, cun sia patria. Entusiasmaus eis el dil cant e della Ligia Grischa che ha ses exerchezis en siu hotel, ed alla quala el fa part. A Glion scriva el entuorn 1864 sias duas renomadas poesias: A TRUN SUT IGL ISCHI e QUEI EI MIU GREP, QUEI EI MIU CRAP. Siu renum, acquistaus cun sia poesia: A *Trun sut igl Ischi*, cantada 1864 cun grond success a Berna el Minster, cuoza buca ditg, e salva el era buca dalla derutta finanziaria. Turnond Huonder sfurzadamein da Glion a Cuera, spussaus dallas pitgiras, pli che d'ina lavur regulada e productiva, po'l ca pli tschaffar ils fastitgs de sia carriera giuvenila, interrutta avon dus de-

cennis. Anzi, el sto secuntentar cun la humilionta plazzetta sco pedel alla scola cantonala. Mo era quella ei de pign cuoz. Suenter in onn vegn el relaschaus. L'occupaziun dil davos onn de sia veta ei buca sclarida. Sia famiglia, tontas gadas sespartida, ei da quest temps puspei serimnada a Cuera. Fridas sin fridas vevan smesau las forzas dil niebel um e caracter integher en ses megliers onns. Ils 18 de mars 1867 miera el en consequenza dil treranavos, circumdaus da sia famiglia carezada. El ruaussa dapi lu al pei della catedrala de Cuera.

Suenter sia mort ei nies poet nazional spert vegnius emblidaus per decennis. Sias duas poesias han buca saviu vegnir satradas. Ellas han fatg independentamein lur tur tras nosa tiara ed embratschau cun forza e vigur cuntrada per cuntrada. Igl εμπrem fauttur impurtont de Huonder ei stau Caspar Decurtins. Pader Maurus Carnot fuva incantaus de sia forza poetica. Sur Gion Cahannes ha honorau 1924 il poet nazional cun ina excellenta biografia, 100 onns suenter sia naschientscha.

A. M.

IL VEGL ISCHI

In pauper Grisch vegn uss tier vus
giuado dalla Cadi;
de libertad er' jeu il spus,
havevel num Ischi.

Bia mellis onns hai vigilau,
udiu cametg e tun —
O con bia Grischs han salidau
il vegl Ischi a Trun!

Sun paupers uss e senza tetg: —
«O dei en in cantun
a mi sulet aunc in suddetg
en casa dil Cantun!»

Gion Antoni Huonder